

ЦИВІЛЬНЕ, ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ
ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.963:347.921

**М. В. ЛОШИЦЬКИЙ,
С. О. КОРОЄД**

**ПРЕДСТАВНИЦТВО ПРОКУРОРАМИ ТА
АДВОКАТАМИ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА
В СУДІ: ЗМІСТ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ
В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЗА НОВИМ
ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ
КОДЕКСОМ УКРАЇНИ**

Порушується питання співвідношення представницької функції прокурора та адвоката в цивільному судочинстві. Розкривається правова природа представництва як процесуального інституту в цивільному процесі. Визначається мета і зміст представництва прокурором і адвокатом громадянина в цивільних справах. З'ясовується місце і статус адвоката (як представника) та прокурора серед учасників судового процесу. Обґрунтовується, що здійснення адвокатом представництва спрямоване саме на надання правової допомоги учаснику справи в порядку правозаступництва. Робиться висновок, що процесуальна діяльність прокурора має захисний, а не представницький характер. Пропонується для по-

© ЛОШИЦЬКИЙ Михайло Васильович – доктор юридичних наук, професор

© КОРОЄД Сергій Олександрович – доктор юридичних наук, доцент

значення участі прокурора в цивільних справах використовувати іншу термінологію, замінивши визначення функції представництва інтересів громадянина або держави в суді на функцію захисту прав та інтересів людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Ключові слова: цивільний процес, цивільне судочинство, новий ЦПК, прокурор, адвокат, представник, представництво, захист, права, інтереси, громадянин, держава, цивільна справа.

Лошицкий М.В., Короед С.А. Представительство прокурорами и адвокатами интересов гражданина в суде: содержание представительской функции в гражданском судопроизводстве по новому Гражданскому процессуальному кодексу Украины

Поднимается вопрос соотношения представительской функции прокурора и адвоката в гражданском судопроизводстве. Раскрывается правовая природа представительства как процессуального института в гражданском процессе. Определяется цель и содержание представительства прокурором и адвокатом гражданина по гражданским делам. Выясняется место и статус адвоката (как представителя) и прокурора среди участников судебного процесса. Обосновывается, что осуществление адвокатом представительства направлено именно на предоставление правовой помощи участнику дела в порядке правозаступничества. Делается вывод, что процессуальная деятельность прокурора имеет защитный, а не представительский характер. Предлагается для обозначения участия прокурора по гражданским делам использовать другую терминологию, заменив определение функции представительства интересов гражданина или государства в суде на функцию защиты прав и интересов человека, интересов общества и государства.

Ключевые слова: гражданский процесс, гражданское судопроизводство, новый ГПК, прокурор, адвокат, представитель, представительство, защита, права, интересы, гражданин, государство, гражданское дело.

Loshytskyi Mykhailo, Koroied Serhii. Representation by prosecutors and attorneys of the interests of a citizen in court: the content of a representative function in civil proceedings under the new Civil Procedural Code of Ukraine

The issue is raised on the ratio of the representative function of the prosecutor and the attorney in civil proceedings. The legal nature of representation as a proce-

dural institute in the civil process is revealed. The purpose and content of the representation by the prosecutor and the attorney of a citizen in civil cases are determined. The place and status of attorney (as a representative) and of a prosecutor among the participants in the trial are determined. It is substantiated that the implementation of the representation by the attorney is aimed at providing legal assistance to the participant in the case by way of advocacy. It is concluded that the prosecutor's procedural activity has a protective, not representative character. It is proposed to indicate the participation of the public prosecutor in civil cases to use another terminology, replacing the definition of the function of representation of the interests of a citizen or state in court on the function of protecting human rights and interests, general interests of society and of the state.

Keywords: *civil process, civil legal proceedings, new CPC, prosecutor, attorney, representative, representation, defense, rights, interests, citizen, state, civil case.*

Ефективність цивільного судочинства залежить від ряду чинників, одним з яких є юридична грамотність учасників справи та їх здатність особисто здійснювати свої цивільні процесуальні права та виконувати обов'язки в суді під час розгляду цивільних справ. Відсутність необхідних юридичних знань або небажання чи фізична неспроможність учасника справи самотійно здійснювати свої цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді зумовлює необхідність участі в цивільному процесі спеціальних суб'єктів – представника (адвоката) та, у визначених законом випадках, прокурора. Проте, переслідуючи єдину в цивільному судочинстві мету – ефективне здійснення учасником справи його процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків в процесі вирішення цивільно-правового спору, який тягне для учасників справи матеріально-правові наслідки, як положення Конституції України, так й ЦПК України в редакції, що діє з 15.12.2017 р. (далі – новий ЦПК) та Закони України «Про прокуратуру» і «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» діяльність вказаних суб'єктів в одних випадках термінологічно визначають однаково, а в деяких інакше, наприклад: **прокурор**: а) здійснює представництво інтересів держави в суді (ст. 131.1 Конституції); б) здійснює представництво

органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах (п.п. 11 п. 16.1 розділу XV Конституції); в) здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді (ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»); г) звертається до суду в інтересах інших осіб (ст. 4, 56 нового ЦПК); д) захищає права, свободи та інтереси інших осіб (ст. 13 нового ЦПК); **адвокат (як представник):** а) здійснює представництво іншої особи в суді (ст. 131.2 Конституції); б) здійснює представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах (п.п. 11 п. 16.1 розділу XV Конституції); в) здійснює представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного судочинства (ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»); г) здійснює представництво у суді як вид професійної правничої допомоги (ст. 15 нового ЦПК); д) здійснює представництво особи у справі (ст. 64 нового ЦПК).

Як можна побачити, в одних випадках законодавець вживає термін “представництво особи (органів держави)”, а в інших випадках “представництво інтересів громадянина (держави)” як щодо прокурорів, так й щодо адвокатів. Це дає підстави припускати про отождоження окремих елементів статусу адвоката та прокурора в цивільному судочинстві, що категорично заперечується в юридичній літературі з огляду на те, що прокурор завжди є представником так званої публічної влади¹.

Водночас ЦПК України передбачає участь в цивільному судочинстві також законних представників – батьків, усиновлювачів, опікунів чи інших осіб, визначених законом, які захищають у суді права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб (ч. 4 ст. 13, ст. 59 нового ЦПК).

Неоднозначне законодавче визначення змісту представництва, яке здійснюється прокурорами та адвокатами, не сприяє уніфікованому розумінню цих процесуальних інститутів та визначенню процесуальних статусів та ролі вказаних суб'єктів в цивільному судочинстві, тому ця прогалина в науці цивільного процесу підлягає

заповненню. А відтак з'ясування питання стосовно представництва (або захисту) кого (особи) або чого (прав та інтересів особи) здійснюють в цивільному судочинстві прокурор та адвокат в аспекті положень нового ЦПК України задля їх єдиного розуміння науковцями і практиками й ставить за мету наша стаття.

Передусім варто визначити місце представників (адвокатів) та прокурорів серед учасників судового процесу. Так, відповідно до положень ЦПК України в редакції, що діяла до 15.12.2017 р., учасники цивільного (судового) процесу поділялися на: а) осіб, які беруть участь у справі (§ 1 глави 4); б) інших учасників цивільного процесу (§ 2 глави 4), яких ще називають особами, які сприяють здійсненню правосуддя. При цьому, представники сторін та третіх осіб (ст. 38), а також прокурори (ст. 45) належали до осіб, які беруть участь у справі (ст. 26). Водночас адвокати могли брати участь в справі в статусі: а) представника (ч. 4 ст. 42), тобто як особи, яка бере участь у справі; б) або ж в порядку ст. 56 як особа, яка надає правову допомогу, тобто як інший учасник цивільного процесу, який сприяє здійсненню правосуддя. Тому за часів дії попередньої редакції ЦПК можливості поєднання функцій особи, яка надає правову допомогу (адвоката) в порядку ст. 56, та представника в цивільному процесі не було передбачено. Той факт, що до осіб, які можуть бути представниками, ЦПК відносив адвокатів, на наш погляд, ще не свідчило про поєднання функцій цих учасників процесу, участь яких в цивільній справі мало різну мету, різний процесуальний статус і була передбачена різними статтями (ст. 38 і 56).

Нова редакція ЦПК України, яка діє з 15.12.2017 р., концептуально змінила підхід щодо змісту представництва та статусу адвоката як представника в судовому процесі в цивільних справах, визначивши представництво у суді видом професійної правничої допомоги, який має здійснюватися, за загальним правилом, виключно адвокатом (ст. 15). Статус же прокурора концептуально не змінився (ст. 56), хоча стаття щодо його участі в судовому процесі й розміщена у § 1 «Учасники справи» глави 4, тобто в одному параграфі із безпосередніми учасниками справи – позивачем, відповідачем і тре-

тью особою (ст. 42), а представникам (адвокатам) окремо присвячено інший параграф – § 2 «Представники».

Тому навіть немає сенсу порівнювати підстави виникнення цих видів представництва, порядок допуску прокурора і адвоката до участі у справі, підтвердження повноважень та їх межі і підстави здійснення, обсяг їх процесуальних прав тощо, оскільки відмінності в їх процесуальному статусі очевидні і на це вже неодноразово зверталася увага в юридичній літературі.

На цьому начебто дискусія щодо визначення процесуального статусу прокурора та адвоката як обох суб'єктів судового представництва мала б завершитись, якби Конституція України (п.п. 11 п. 16.1. розділу XV) та Закон України «Про прокуратуру» (ст. 23) не визначали б таку діяльність прокурора, як здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді, про що ми наголошували на початку нашої статті. А відтак, з'ясуванню підлягає питання про зміст, який вкладається в термін “представництво” стосовно прокурора і адвоката. Для цього, передусім, варто визначити зміст представництва (судового представництва) як процесуального інституту в цивільному судочинстві. Адже єдиної точки зору щодо функцій, цілей та завдань судового представництва в юридичній літературі не існує: одні науковці вважають основною метою судового представництва надання правової допомоги, а інші – надання правової допомоги не відносять до основних завдань представника.

Так, як відомо, особисте ведення громадянами своїх судових справ пов'язано з певними незручностями. Учасники спірних правовідносин мають відриватися від своїх постійних занять для явки і участі у судовому засіданні, яке може відбуватися у незручний час, в іншому місті. Виникає потреба доручати виконання певних необхідних процесуальних дій іншим особам, які б замінювали учасників процесу, тобто в судовому представництві. Вчені-процесуалісти зазначають, що судове представництво мало своєю метою звільнити сторони від особистої участі в судових справах, слугувало виключно приватним інтересам і навіть не мало безпосередньої мети заповнення недостатніх юридичних знань сторони. Тому й діяльність ця

могла бути дозволена будь-якій дієздатній особі. У разі доповнення діяльності представника юридичною природою, складанням за довірителя необхідних процесуальних документів і оголошенням на захист його прав і інтересів промови в дебатах перед судом, така діяльність має назву правозаступництва. Якщо зазвичай представник повністю заміщує особу, яку представляє, в суді, то юрисконсульт-правозаступник, не заміщуючи особу, яку представляє, але допомагаючи йому у веденні справи, відіграє самостійну роль в цивільному судочинстві. Саме під впливом потреби в правозаступництві й виникла особлива професія – адвокатура².

Інші науковці вважають здійснення представництва в цивільному процесі передусім з метою надання правової допомоги задля реалізації права громадян на судовий захист і отримання позитивного правового результату для довірителя³.

Існує також думка, що метою судового представництва є лише надання правової допомоги особі, для забезпечення найбільш повного захисту її прав. При цьому досягнення вказаної мети є основною та єдиною задачею цього інституту⁴.

Отже, з цього випливає, що метою представництва науковці загалом вважають надання правової допомоги учаснику справи. Сама ця мета здійснення адвокатом судового представництва відповідного учасника справи на сьогодні визначена у ст. 15 нового ЦПК. При цьому, термінологічно правильним, на наше переконання, застосовувати термін “представництво адвокатом іншої особи” (як це передбачено Конституцією та ст. 64 нового ЦПК), а не “інтересів особи” (як це передбачено Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), що відповідає функції правозаступництва саме особи (а не її інтересів).

При цьому, основним завданням представника, який має повноваження на ведення справи в суді, є здійснення від імені особи, яку він представляє, її процесуальних прав та обов’язків (ч. 1 ст. 64 нового ЦПК).

Водночас процесуальна діяльність в цивільному судочинстві прокурора не охоплюється вищевказаною метою, а відтак й пов’язу-

вати її із представництвом чи функціями представника (або правозаступника) аргументів замало, навіть незважаючи на те, що Конституційний Суд України в своєму Рішенні від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) називає представництво прокуратурою України інтересів держави в суді одним із видів представництва в суді. Більше того, науковці обґрунтовано вважають, що участь прокурора у цивільному процесі не є різновидом ні загального, ні процесуального представництва⁵, а запровадження законодавцем такого особливого виду офіційного представництва на рівні Конституції України здійснено з метою підсилення гарантій захисту конституційних інтересів громадянина і держави в порядку судочинства⁶.

Тому участь прокурора в цивільній справі варто розглядати не через представництво, а через форми участі, кожна з яких окремо та в сукупності мають розкривати правову природу процесуальної діяльності прокурора в цивільному судочинстві. Такими формами участі прокурора є: а) звернення до суду з позовною заявою; б) взяття участі у розгляді справ за його позовами; в) вступ за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті; г) подача апеляційної, касаційної скаргу, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ч. 3 ст. 56 нового ЦПК).

При цьому, підстави участі прокурора в цивільних справах визначено ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», згідно з якою, поперше, представництво прокурором інтересів громадянина в суді полягає саме у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина (а не на здійснення від імені особи, яку він представляє, її процесуальних прав та обов'язків, як це передбачено для адвоката як представника за ч. 1 ст. 64), а по-друге, прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повно-

важення через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Тобто, функції прокурора в цивільному судочинстві за своєю метою найбільш схожі на функції законного представника малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб, яких не “представляють”, а саме “захищають” в суді їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом (ст. 59 нового ЦПК). Іншими словами, прокурор фактично заміщає в цивільному судочинстві законних представників вказаних осіб. В свою чергу, функції законних представників зазначених осіб полягають не у здійсненні від імені особи, яку вони представляють, її процесуальних прав і обов’язків та не у представництві такої особи чи її інтересів в суді (як це має місце при представництві адвокатом), а саме у захисті в суді прав, свобод та інтересів малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб (ч. 1 ст. 59 нового ЦПК). А відтак впливає висновок, що прокурор в цивільному судочинстві здійснює не представництво, а саме захист прав та інтересів вказаних фізичних осіб. Такий саме висновок щодо процесуальної діяльності прокурора в цивільному судочинстві можна зробити й при представництві ним інтересів держави в суді. І хоча гарантування Конституцією України кожному права на правову допомогу покладає на державу відповідні обов’язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня (про що зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009), проте участь адвоката в цивільній справі завжди ґрунтується на договорі і має добровільний для учасника справи характер. Натомість, участь в цивільній справі прокурора позбавлена цих ознак, оскільки носить публічний правозахисний характер (хоча новий ЦПК й посилив диспозитивні засади цивільного судочинства, дещо обмеживши процесуальні можливості прокурора, вони залишаються публічними).

Саме про “захисний” зміст процесуальної діяльності прокурора йшлося в назві ст. 45 попередньої редакції ЦПК – «Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб», з чого випливає, що ці суб’єкти не представляють осіб чи їх інтереси, а саме захищають права та інтереси осіб. Натомість ст. 56 нового ЦПК вже має іншу назву – «Участь у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб», тобто робиться акцент вже не на забезпеченні захисту прав та інтересів особи, а на зверненні до суду в її інтересах. А відтак, вважаємо, що нова назва ст. 56 нового ЦПК спотворює дійсний зміст процесуальної діяльності вказаних суб’єктів, які діють на захист прав інших осіб, включаючи й прокурора.

Таким чином, правильно розмістивши норми про участь в справі прокурора саме в § 1 «Учасники справи» глави 4 нового ЦПК (а не в § 2 «Представники»), законодавцю, на наше переконання, з метою чіткого відмежування не лише статусу, а й характеру (змісту і мети) процесуальної діяльності прокурора в цивільній справі від діяльності адвоката (як представника) доцільно було б використати іншу термінологію, замінивши визначення функції представництва інтересів громадянина або держави в суді на функцію захисту прав та інтересів людини, загальних інтересів суспільства та держави, як це прямо впливає з положень ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» та більш змістовніше характеризує процесуальну діяльність прокурора в межах цивільного судочинства як самостійну державну діяльність прокурора, позбавлену ознак функцій класичного судового представництва.

1. Руденко М.В. Прокурор як учасник цивільного та адміністративного процесу // Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: тези доп. та наук. повід. учасн. міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 січ. 2007 р.). Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2007. С. 102; Мичко М.І. Функції та організаційний устрій прокуратури. Донецьк: Донеччина, 2001. С. 71. 2. *Гражданский*

процесс. Учебник / под ред. В.А. Мусина, Н.А. Чечиной, Д.М. Чечота. Москва: ПРОСПЕКТ, 1997. С. 104-105. **3.** *Кілічева Т.М.* Цивільне процесуальне право: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. С. 55; *Цивільний процес України: академічний курс: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. С.Я. Фурси.* Київ: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2009. С. 196. **4.** *Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / В.В. Комаров, В.І. Тертишніков, В.В. Баранкова та ін.; за заг. ред. В.В. Комарова.* Харків: Харків юридичний, 2008. С. 745. **5.** *Павлуник І.А.* Представництво в цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. С. 8-9. **6.** *Руденко Н.В.* Основы теории представительства прокуратурой интересов в арбитражном суде: монография. Алчевск: ДГМИ, Издательско-полиграфический центр «Ладо», 1999. С. 47.

Loshytskiy Mykhailo, Koroied Serhii. Representation by prosecutors and attorneys of the interests of a citizen in court: the content of a representative function in civil proceedings under the new Civil Procedural Code of Ukraine

Current legislation, in some cases, uses the term "representation of a person (state bodies)", and in other cases "the representation of the interests of a citizen (state)" concerning both prosecutors and attorneys. This gives grounds to assume about of certain elements of the status of attorney and prosecutor in civil proceedings. At the same time, the CPC provides for the participation in civil legal proceedings of legal representatives - parents, adopters, guardians or other persons defined by law, which defend rights in court, freedoms and interests of minors under the age of fourteen, as well as incapacitated individuals.

The ambiguous legislative definition of the content of the representation by prosecutors and attorneys does not contribute to a unified understanding of these procedural institutions and the definition of procedural statuses and the role of these subjects in civil proceedings, therefore this gap in the science of the civil process must be filled. And therefore, the issue of representation (or protection) of a whom (person) or what (rights and interests of a person) is carried out in a civil proceeding by a prosecutor and or by attorney in the aspect of the provisions of the new CPC of Ukraine for their common understanding by scientists and practitioners and that is the objective of our article.

Thus, the new edition of the Civil Procedural Code of Ukraine, which is effective from 15.12.2017, conceptually changed the approach to the content of the representation and the status of the attorney as a representative in the civil cases, defining the representation in the court as a kind of professional legal assistance which should be carried out, in accordance to the general rule, solely by attorney (Article 15). The status of the prosecutor has not conceptually changed (Article 56).

It is argued that the purpose of representation, scholars generally consider, is provision of legal assistance to a party in the case. It is precisely this goal, which implementation of the judicial representation by attorney of the specific party of the case, as of today, is defined in Art. 15 of a new CPC. At the same time, in our opinion, the term "representation by attorney of another person" (as it is established by the Constitution and Article 64 of the new CPC), and not "interests of the person" (as it is established by the Law of Ukraine "On advocacy and advocacy activities"), which corresponds to the law-enforcement function of the person (and not his/her interests).

At the same time, the main task of a representative who has the authority to conduct a case in court is to exercise on behalf of the person, which he/she represents, his/her procedural rights and obligations (Part 1, Article 64 of the new CPC).

At the same time, the procedural activity in the civil proceedings of the prosecutor is not covered by the above-mentioned purpose, and therefore it is not enough to associate it with the representation or functions of the representative (or the legal successor) not enough arguments. Therefore, the participation of the prosecutor in a civil case should be considered not through representation, but through forms of participation, each of which separately and collectively should disclose the legal nature of the procedural activities of the prosecutor in civil proceedings. Moreover, from the analysis of the provisions of Art. 23 of the Law of Ukraine "On Prosecutor's Office", it follows that the functions of the prosecutor in civil proceedings for their purpose are most similar to the functions of the legal representative of young people under the age of fourteen, as well as incapacitated individuals which are not "represented", but "protected" in court by their parents, adopters, guardians or other persons, determined by law (Article 59 of the new CPC). In other words, the prosecutor actually replaces the legal representatives of these persons in civil proceedings. And therefore, it is concluded that the prosecutor in civil legal proceedings does not carry out representation, namely the protection of the rights and interests of the individuals.

The same conclusion regarding the procedural activity of the prosecutor in civil legal proceedings can also be made when representing the interests of the state in court. Therefore, in order to clearly distinguish not only the status but also the nature (content and purpose) of the procedural activity of the prosecutor in a civil case from the activities of the attorney (as a representative), it would be advisable to use another terminology, replacing the definition of the function of representation of the interests of a citizen or state in the court on the function of protecting rights and interests of a person, general interests of society and the state, as it follows directly from the provisions of Art. 1 of the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" and more comprehensively characterizes the procedural activity of the prosecutor within the framework of civil proceedings as an independent public activity of the prosecutor deprived of the functions of the classical judicial representation.

Keywords: civil process, civil legal proceedings, new CPC, prosecutor, attorney, representative, representation, defense, rights, interests, citizen, state, civil case.

УДК 346.9

П. С. БОРЦЕВИЧ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУСУ СВІДКА В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджено аспекти правового статусу свідка в господарському процесі. Проведено аналіз оновленої редакції Господарського процесуального кодексу України щодо умов участі свідка в господарському процесі та висвітлені аспекти використання показань свідка в якості доказів. Відзначається важливість участі свідка в господарському процесі та використання його показань в якості доказів. Звернено увагу на обмеженість показань свідка в можливості їх застосування в господарському судочинстві, враховуючи спе-

© **БОРЦЕВИЧ** Павло Святославович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ